

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата політичних наук
Калініченка Богдана Михайловича
на дисертацію Кокарчі Юлії Анатоліївни
«Соціальні мережі як чинник політичного впливу в умовах розвитку
демократичної політичної культури», поданої на здобуття наукового
ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 –
політична культура та ідеологія**

Ознайомившись зі змістом дисертації і автореферату стає зрозуміло, що дисертаційне дослідження присвячене проблемі, яка з кожним днем набуває все більшої ваги і все більше актуалізується, оскільки суспільство стає глобальним через перехід людства від індустріальної доби до інформаційного суспільства. В ньому влада і суспільство завдяки сучасним інформаційним інтернет-технологіям отримали нові відкриті форми взаємодії.

У роботі авторка вивчає зміни у суспільно-політичному житті, які відбулися за кілька останніх десятиліть. Це питання є вкрай важливим, оскільки учасники політичного процесу в Україні і навіть суб'єкти політики, якщо і визнають кардинальні зміни, що несе третя хвиля розвитку людства, то часто не усвідомлюють їхньої глибини. До того ж має місце неузгодженість, фрагментарність науково-теоретичного висвітлення їх впливу на суспільно-політичні відносини і процеси, на що справедливо наголошує здобувачка. Тому рецензовану працю потрібно розглядати як спробу зафіксувати у науковій рефлексії і ще раз наголосити на важливості розуміння трансформаційних процесів сучасності, щоб бути готовим до викликів найближчого майбутнього. Зокрема, можна погодитись із здобувачкою у тім, «що потребує науково-теоретичного вирішення проблема можливостей використання потенціалу соціальних мереж для розвитку цивілізованої взаємодії різних політичних суб'єктів. Науково цінним є політологічне осмислення впливу соціальних мереж на політико-культурну сферу» (с. 18). Дисертантка не лише обґрунтувала назрілість та важливість обраної теми у вступі дисертації, але й науково довела це у положеннях та висновках роботи.

Дисертаційне дослідження виконано у межах комплексної наукової теми кафедри політичних наук «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії», що входить до Тематичного плану науково-дослідних робіт НПУ імені М. П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук». Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 6 від 30 січня 2014 року).

Авторка сформулювала основні завдання, розв'язання яких забезпечувало б досягнення мети дослідження – «вивчення соціальних мереж як чинника політичного впливу на демократичну політичну культуру суспільства, зокрема на її когнітивний, ціннісний та поведінковий рівні» (с. 19).

Серед завдань роботи, які розкривають логіку дослідження, такі як аналіз теоретико-методологічних основ дослідження особливостей політичної культури в умовах розвитку сучасних медіа; осмислення теоретичних підходів щодо ціннісної, комунікативної та технологічної природи політичного впливу визначення амбівалентного характеру потенціалу соціальних мереж та його ролі у формуванні когнітивного, ціннісного рівнів політичної культури, а також нових форм політичної активності; дослідження впливу соціальних мереж на взаємодію між політичною владою та громадянами у демократичному суспільстві; окреслення проблем та перспективи використання потенціалу соціальних мереж для розвитку демократичної політичної культури в Україні.

Не викликає заперечень визначення об'єкту дослідження – демократична політична культура в умовах інформаційного суспільства, а також і його конкретизація у предметі – соціальні мережі як чинник політичного впливу в контексті розвитку демократичної політичної культури (с. 19).

Чітко визначені мета і завдання дослідження обумовили і контури теоретико-методологічних основ дисертаційної роботи. Так, здобувачка

вказує на використання комплексу загально-філософських, загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, використання яких сприяло виокремленню та осмисленню проблеми розвитку демократичної політичної культури в інформаційному суспільстві, в контексті взаємовпливу політичного та медійного його дискурсів (с. 19-20).

У теоретичну основу рецензованої роботи покладені політико-культурний, поведінковий, комунікаційний, соціологічний, психологічний, синергетичний, мережевий, аксіологічний та інші підходи, а також принципи діалектики, які, відображаючи об'єктивні моменти розвитку світу у всій його різноманітності, орієнтують і спрямовують наукове пізнання, в тому числі й осмислення впливу засобів масової комунікації (далі – ЗМК) на політичну сферу. Крім цього, в дисертаційній роботі використані методологічні принципи історизму, комплексності, діалектичної єдності теорії і практики й низка наукових методів.

Цілком виправдано Ю. А. Кокарча вказує на використання міждисциплінарного підходу до дослідження предмету, «що базується на поєднанні знань і методів політології, психології, соціальної філософії, соціології, педагогіки, соціальної комунікації й дозволив розкрити комплексність і багатоаспектність проблеми політичного впливу соціальних мереж на політико-культурну сферу в умовах демократичних змін» (с. 20). Варто відзначити і емпіричну основу дисертаційного дослідження, використання матеріалів та результатів соціологічних досліджень, отриманих вітчизняними та зарубіжними аналітичними й дослідницькими установами.

Мета, завдання, об'єкт і предмет обумовили структуру дисертації. Вона видається цілком логічною і складається із вступу, трьох розділів та шести підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі – «Політична культура в умовах медіатизації суспільно-політичних відносин: теоретико-методологічна основа дослідження» аналізуються теоретичні та методологічні підходи

дослідження демократичної політичної культури, що зумовлюється взаємопроникненням медійного та політичного дискурсів, розвитком сучасних соціальних медіа, зокрема і соціальних мереж та позначається на особливостях політичного впливу (с. 25-80). У другому розділі – «Соціальні мережі як новий формат політичного впливу в умовах сучасного суспільства» – характеризуються феномен соціальних мереж, їх особливості та потенційні можливості впливати на політичну культуру та поведінку (с. 81-135). У третьому розділі – «Проблеми та перспективи використання соціальних мереж як інструменту розвитку демократичної політичної культури» – розглядаються напрями та рівні впливу соціальних мереж на взаємодію політичної влади та громадян у демократичному суспільстві, аналізуються проблеми та можливості використання соціальних мереж як ресурсу для розвитку демократичної політичної культури українського суспільства (с. 136-191).

Обсяг дисертації складає 240 сторінок, основний зміст – 183 сторінки. Список використаних джерел містить 280 найменувань. Дисертація написана доступною науковою мовою, цікаво і динамічно.

Загалом Ю. А. Кокарча продемонструвала достатню обізнаність із науковим дослідженням проблеми, ґрунтовне знання доробку як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Можна відзначити спробу авторки проаналізувати розроблені концептуальні основи теоретичного дослідження феномену соціальних мереж та соціальних медіа не лише як чинника та інструменту становлення громадянського суспільства і самореалізації особистості, а й формування та розвитку демократичної політичної культури.

У цьому контексті заслугою дисертантки є запропоноване авторське бачення політичного впливу соціальних мереж, який поєднує інструментальний, комунікативний, соціалізуючий та психологічний виміри. Таке розуміння сутності політичного впливу дозволило дослідити якість взаємодії між політичною владою та суспільством, а також нові форми

політичної активності користувачів мережі, їхні особливості в умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікативних технологій.

Авторкою досліджено особливості політичної культури в інформаційному суспільстві, які поєднують політичні цінності та цінності інтернет-культури (свобода, раціональність, інноваційність, креативність тощо). Це надало можливість розкрити феномен культури політичного впливу, зміст якого Ю. А. Кокарча пов'язує із процесом формування та зміни знань, переконань, оцінок, установок, стереотипів, цінностей завдяки передачі політичної інформації, зокрема і через сучасні ЗМК, соціальні мережі. Науковий інтерес викликає і визначення ціннісного, етичного та технологічного аспектів цього феномену, що позначаються на формуванні та розвитку демократичної політичної культури засобами сучасних медіа та технологій (с. 21, 53-79, 80, 194).

Наукову цінність має положення щодо амбівалентності політичного впливу соціальних мереж. Означений вплив здатний спричинити зміни у когнітивному, ціннісному та поведінковому рівнях політичної культури, особливо в умовах виборчих кампаній, інформаційної та гібридної війн. Амбівалентність впливу соціальних мереж розкриває їхній потенціал для ефективної комунікації, сприяє розвитку демократії, цивілізованій взаємодії державної влади та суспільства, з іншого боку – продукує деструктивний вплив на розвиток засад демократичного життя, здатний спровокувати радикалізацію суспільних настроїв і подовжити поляризацію суспільства. Це положення доводиться авторкою в розділах дисертації.

Можна погодитись із твердженням дисертантки про «потенціал соціальних мереж не лише як маніпулятивного інструменту впливу на політичну свідомість і поведінку, але й як одного з елементів соціальних технологій, здатного сприяти пом'якшенню їхнього деструктивного впливу та утвердженню демократичних форм взаємодії, підвищенню якості політичної освіти через активізацію наукових, експертних сегментів у соціальних

мережах, використання їхніх зв'язків з представниками політичної влади» (с. 22-23).

Науково-теоретичну і практичну цінність представляє спроба дисертантки проаналізувати проблеми та перспективи використання потенціалу соціальних мереж для розвитку демократичної політичної культури в Україні, її особливостей в умовах інформаційної війни, коли соціальні мережі використовуються як інструмент і платформа для маніпулятивного впливу (с. 162-189).

Можна констатувати, що головній меті та конкретним завданням дослідження відповідають основні положення та висновки дисертації, що мають ознаки наукової новизни. Про фаховий рівень дисертантки свідчить достатній рівень апробації результатів роботи. Проблеми, що досліджувались, висвітлені у 9 наукових працях, із яких 5 статей у вітчизняних фахових виданнях з політичних наук, 1 – у зарубіжному виданні, тези наукових конференцій.

Дисертаційне дослідження Ю. А. Кокарчі має важливе теоретичне і практичне значення. Положення дисертації можуть бути корисними в подальшій науково-дослідній, політичній, громадській, експертній та освітянській діяльності. Зокрема, основні ідеї можуть бути використанні для теоретичного осмислення проблем впливу медіа на політичну сферу, демократичну політичну культуру та особливості її розвитку в сучасній Україні. Сформульовані в дисертації висновки можуть бути корисними для подальшого вивчення шляхів та інструментів, проблем і перспектив утвердження демократичних цінностей в умовах швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Кожний розділ дисертаційної роботи завершується висновками. Сформульовано загальні висновки і за результатами дослідження, які викладені у дисертації та у авторефераті.

Віддаючи належне позитивним здобуткам і висновкам дисертаційної роботи, вважаємо за необхідне звернути увагу на дискусійні питання, а також ті, що потребують певного пояснення.

1. У дисертації аналізуються різні теоретичні підходи щодо вивчення інформаційного суспільства (Підрозділ 1.1. «Соціальні медіа та розвиток демократичної політичної культури: визначальні підходи, поняття і категорії» (с. 25-53). Досліджуються переваги, можливості та виклики інформаційного суспільства для демократії, демократичної політичної культури. Разом з тим, недостатньо висвітленими видаються теорії інтелектуального та людського капіталу як такі, що розкривають особливості сучасного інформаційного розвитку суспільства.

2. Досліджуючи питання «Вплив соціальних мереж на когнітивний і ціннісний рівні політичної культури» (підрозділ 2.1), здобувачка звертається до поняття мережевої ідентичності й абсолютно вірно зазначає, що ця ідентичність доповнює громадянську, політичну, національну (с. 97). Разом з тим, потребує більшої деталізації висвітлення питання впливу мережевої ідентичності на національну, особливо в умовах гібридної та інформаційної війни, в якій зараз перебуває Україна. Це збагатило б наукову цінність дисертаційного дослідження.

3. Вивчаючи феномен культури політичного впливу в демократичному суспільстві, зумовленого використанням сучасних ЗМК, варто було б приділити більше уваги питанню психологічного тиску як елементу політичного впливу. Чи є цей елемент обов'язковим, чи використовується ситуативно, чи суперечить культурі політичного впливу? Науковий інтерес викликає позиція дисертантки з цього питання.

4. На наш погляд, доречним було б більш поглиблене вивчення таких аспектів як регіональний вимір впливу соціальних мереж на політичну культуру, порівняння ролі соціальних мереж у стабільних країнах та тих, які переживають демократичний транзит, що розширило б методологію дисертаційного дослідження. Також потребує більшої чіткості положення

щодо ролі соціальних мереж як інструменту, що здатне об'єднати суспільство, посилити основи солідаризації різних суспільних груп.

На деяких сторінках роботи інколи зустрічаються помилки стилістичного, пунктуаційного, технічного характеру.

Втім, висловлені міркування носять радше дискусійний, аніж концептуальний характер, не знижуючи загальної високої оцінки виконаного дисертаційного дослідження, його наукової цінності й суттєво не впливають на якість представленої роботи. Оцінюючи в цілому дисертаційне дослідження Ю. А. Кокарчі «Соціальні мережі як чинник політичного впливу в умовах розвитку демократичної політичної культури», як важливий крок у розвитку сучасної політичної науки, варто відмітити достовірність, цілісність та оригінальність авторських висновків.

Текст автореферату відповідає змісту дисертації та відображає головні положення дослідження. Аналіз дисертаційної роботи дозволяє зробити висновок про її відповідність паспорту спеціальності 23.00.03 – політична культура та ідеологія. Дисертаційне дослідження «Соціальні мережі як чинник політичного впливу в умовах розвитку демократичної політичної культури» є оригінальною і завершеною науковою працею, що відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій (п. 11 і п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (з подальшими змінами та доповненнями), а її авторка – Кокарча Юлія Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.03 – політична культура та ідеологія.

Кандидат політичних наук, доцент кафедри державної служби, публічного адміністрування та політології ЧНУ Богдана Хмельницького Б.М. Калініченко

Підпис засвідчую: Доктор історичних наук, професор, проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Черкаського національного університету Богдана Хмельницького

С.В. Корнавенко